

УДК 338.436.33(575.3)(09)

Баҳодуро́ва Фотима Шарифчоно́вна

**ТАҶРИБАИ ТАЪРИХИИ БАҶҚАРОРСОЗӢ ВА
РУШДИ МИНБАЪДАИ СОҶАИ КИШОВАРӢ
ДАР ТОҶИКИСТОНИ ШИМОЛӢ
(СОЛҲОИ 1946-1961)**

Ихтисос: 07.00.02. –
Таърихи Ватан (илмҳои таърих)

АВТОРЕФЕРАТИ

Диссертатсия барои дарёфти
дараҷаи илмии номзади илмҳои таърих

Хучанд – 2018

Диссертатсия дар кафедраи таърихи халқи тоҷики Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Б. Фафуров омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ: Абдурашитов Ф. М., доктори илмҳои таърих, ҷонишини директори Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи А. Дониши АИ ҚТ

Муқарризони расмӣ: Қурбонзода Хоналӣ, доктори илмҳои таърих, ректори донишкадаи ҷумҳуриявии тақмили ихтисос ва бозомӯзии қормандони соҳаи маориф

Артиқов А.А., номзади илмҳои таърих, дотсент, мудири кафедраи Таърихи ватани Донишгоҳи (Славянӣ)-и Русияву Тоҷикистон

Ташкилоти тақриздиханда: Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

Ҳимояи диссертатсия 6 -феврaли соли 2020 13:30 дар ҷаласаи Шӯрои диссертатсионии 6D.КАО-005 барои ҳимояи диссертатсияҳо оид ба дарёфти дараҷаи илмӣ доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисос, ки дар назди Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи Аҳмади Дониши Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (734025, ш. Душанбе хиёбони Рӯдакӣ, 33) амал мекунад, баргузор мегардад.

Бо муҳтавои рисолаи номзадӣ дар китобхонаи АИ ҚТ ба номи И. Гандӣ ва сомонаи расмӣ Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносӣ ба номи Аҳмади Дониш www.institute-history.tj) шинос шудан мумкин аст.

Автореферат санаи « ____ » _____ с. 20 тавзеъ шудааст.

Котиби илмӣ
Шӯрои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои таърих

Ҳоҷаева Н. Ҷ.

Мубрам будани мавзуй таҳқиқот Дар охири асри XX бо пошхӯрии давлати абарқудрати шӯравӣ соҳибхитиёри ба даст овардани Тоҷикистон дигаргунҳои кулӣ дар ҳаёти ҷамъиятӣ ва давлати тоҷик ба вуқӯ пайвастан. Дар натиҷаи гузариш ба иқтисодиёти бозаргонӣ робитаҳо байни корхонаҳои саноатӣ соҳаҳои хоҷагии халқӣ собиқ ҷумҳуриҳои Шӯравӣ қанда шуд. Ин вазъ яқбора ба пастшавии тамоми соҳаҳои хоҷагии халқ, аз ҷумла кишоварзӣ таъсир расонид. Дар давраи тағйиротҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ-иқтисодӣ аз байни собиқ ҷумҳуриҳои шӯравӣ бисёртар Тоҷикистон зарар дид. Муборизаи сиёсӣ барои ба даст овардани ҳокимият, ҷанги шаҳрвандӣ (1992-1997), хушксоли (1996-1998) ва ислохотҳои гузаронида мешуда мамлакатро ба бӯҳрони амкииқтисодӣ оварда расонд. Бахусус вазъи соҳаи кишоварзӣ вазнингафт. Дар ноҳияҳои ҷанубӣ ва марказии ҷумҳурӣ, ки минтақаҳои доғи даргириҳо маҳсуб меёфт, беш аз ҳама сохтори аграрӣ зарар дид. Иншоотҳои иҷтимоӣ-маишии деҳот аз ғайриҷаҳид бозмонданд. Беморхонаҳо, мактабҳо, боғчаҳои бачагона, клубҳо ва китобхонаҳо нобуд қарда шуда буданд.

Аввали солҳои 90-уми асри XX дар назди давлати нав соҳибистиклоли ба даст овардаи тоҷикон масъалаи муҳим – пеш аз ҳама эҳё намудани истехсолоти хоҷагии деҳот меистод. Ба ин масъала Асосгузори судҳу ваҳдат, пешвои муаззами миллат Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон дар паёми ироа намудаи худ ба парлумони кишвар аҳамияти аввалиндараҷа медиҳанд. Аз ҷумла, ба Маҷлиси Олӣ моҳи январӣ соли 2016 ҷиҳати ба масъалаи ноил шудан ба амнияти озуқавори аҳамият зоҳир намуда, махсус қайд намудаанд: “Ҳиссаи соҳаи кишоварзӣ, ҳамчун яке аз соҳаҳои стратегии иқтисодиёти Тоҷикистон дар маҷмӯи маҳсулоти дохилаи кишвар ва ҳифзи амнияти озуқаворӣ аҳоли ва инчунин дар таъмин намудани саноат бо ашёи хом бузурге аст»¹.

Дар шароити кунунӣ ки истехсолоти кишоварзӣ бӯҳрони амиқро аз сар гузаронида истодааст, бо афзоиши шумораи аҳоли дар Тоҷикистон ба хоҷагии деҳот талабот баланд гардад. Омӯзиши таҷрибаи таърихӣ барқарорсозӣ ва рушди минбаъдаи истехсолоти хоҷагии деҳот дар солҳои 40–60-уми асри XX имконият медиҳад, ки а) қонуниятҳои хусусияти умумӣ дошта ва махсусиятҳои минтақавӣ доштаре муайян қарда шаванд.,

б) фароҳам намудани шарту шароит ва ҳоси рушди хоҷагии деҳот дар шароитҳои ҳоси давраи баъдиҷанги аниқ қарда шавад; шубҳа, ҳамаи ин дар давраи эҳё ва таҷдиди сохтор кишоварзии Тоҷикистон дар давраи муосир аҳамияти бузург дорад.

Зимни таҳқиқоти мазкур баҳри муайян намудани он нуқта ки чи тавр дар шароитҳои мушаххаси таърихӣ мамлакат қонуниятҳои умумӣ

¹ Народная газета. 20 января 2016г. С.2.

сохтмони колхозӣ шикаста мешуданд, чи гуна хусусият ва тамоюлҳо ба он хос буданд, кӯшиш ба харҷ дода. Зарурияти таҳқиқоти ҳамачониба тачрибаи таърихии тақмилдиҳӣ ва мустаҳкамкунии сохти колхозӣ дар ноҳияҳои Шимолии Тоҷикистон дар давраи баъдичанги бо муҳим будани рушди такомули истеҳсолоти хоҷагии деҳот дар шароити кунуни ба миён омадааст. Дар солҳои 50-уми садаи гузашта меҳнаткашони ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ ба дастовардҳои беназир ноил гардиданд. Моҳи ноябри соли 1954 дар намоишгоҳи Умумии тифоқи хоҷагии қишлоқ дар шаҳри Москва аввалин маротиба дастовардҳои даҳҳо колхозҳо, совхозҳо, бригадаҳо, ҳазорон нафар пешқадам-колхозчиёни МТС стансияҳои мошину трактор ба намоиш гузошта шуд. Дар ин намоишгоҳ колхозҳои ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ: Ленинобод, Хучанд ва Нов ширкат варзиданд. Соли 1949 тақрибан ҳазор нафар комсомолҳо бо медалҳо ва орденҳои Иттиҳоди Шӯравӣ мукофотонида шуданд. Дар ибтидои солҳои 50-ум 64-нафар пахтакорони ҷавони вилоят ба гирифтани унвони олий – Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ мушарраф гардиданд. Маҳз дар ҳамин давра лоиҳаҳои бузурги дорои аҳамияти умумии тифоқӣ амали гардонидани шуданд. Дар вилояти Ленинобод сохтмони бузурги ирригатсионӣ барои обёри намудани дашти Дилварзин, Сомғор ва Хоча-Бақирғони гузаронида мешуд. Дар нимаи дуоми солҳои 50-уми асри XX дар натиҷаи сохта ба истифода дода шудани обанбори Қайроққум майдони заминҳои обёришаванда назар ба давраи то ҷанги беш аз 7 баробар зиёд гардид. Дар ин давра тақрибан 40 ҳазор га заминҳои ботлоқзор ва бекорхобида обшор ва ба истифода дода шуданд. Бешубҳа, ин тачрибаи таърихӣ барои фаъолияти истеҳсолоти босамари хоҷагии деҳот дар шароити муосир чун сабақи манфиатбахш хизмат карда метавонад. Инчунин, омӯзиш ва истифодаи роҳҳо ва тарзу усули ислоҳи камбудихо, бартараф кардани душвориҳо ва монеаҳо, ки дар давраи баъдичанги дар самти рушди хоҷагии деҳот вучуд доштанд, аз ҷумла барои мустаҳкам намудани заминаи моддӣ-техникии кишоварзӣ судманд мебошад. Аз ҳамин лиҳоз ин марҳила таърихиро бо тамоми ҷузъиёти мушкilot ва мураккабиҳоаш андешаи ва аз он сабақ чи мусбӣ ва чи манфӣ ба бардоштанро мавриди таҳқиқ қарор додан зарур аст.

Инчунин, зарурияти омӯзиши назарияӣ-методологии тачрибаи таърихии барқарорсозии ва рушди минбаъдаи сохторӣ кишоварзӣ, баландгардонии маҳсулнокии меҳнати колхозчиён, рушди иҷтимоиву иқтисодии деҳот, дар асоси рушди истеҳсолоти ҷамъиятии ноҳияҳои Шимолии Тоҷикистон, баланд бардоштани дараҷаи некӯаҳволӣ ва сатҳи маданиятнокии хоҷагиҳои деҳқонӣ дар давраи баъдичанги муҳимияти интихоби мавзӯи таҳқиқотро боз ҳам амиқтар гардонад.

Дарачаи омӯзиши мавзӯ. Илми муосири таърих заминаи дорои ғании назариявӣ-методологии омӯзиши сохтмони колхозӣ ва муаммоҳои он мебошад. Фаъолияти тадқиқотӣ ҷиҳати омӯзиши ин муаммои соҳаи бисёр ҷабҳа дар Иттиҳоди Шӯравӣ ҳанӯз солҳои 50-уми асри гузашта оғоз ёфта буд. Аввалин мақолаҳои маълумотдиҳии муаррихон ва сотсиологҳо доир ба мавзӯи тадқиқшаванда ибтидои солҳои 60-уми асри ХХ аз ҷониби С.Л. Сенявский, В.М. Селунская, А.С. Севянский, К.И. Микульский, В.З. Роговин, С.С. Шаталин ва дигарон нашр шудаанд¹. Дар ин мақолаҳо аз тарафи муаллифон масъалаҳои қор қарда баромадани муаммои таърихи аз нав ташкилдихии сохтори кишоварзӣ дар кишвар ва пеш аз ҳама омӯзиши қонунияти таҷдиди хоҷагии деҳот ва иштироқи оммаи халқ дар он баён гардида буданд.

Махсусияти таърихнигории хоҷагии деҳот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар он зоҳир мегардад, ки аввалин тадқиқотҳо асосан ба ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ, ки дар солҳои 20-ум аз ҷиҳати иҷтимоӣ-иқтисодӣ аз ноҳияҳои марказӣ ва ҷанубии ҷумҳурӣ фарқ мекарданд, бахшида шудаанд². Таҳлили вазъи аввалин ҷорабиниҳои ҳокимияти Шӯравӣ ҷиҳати аз нав ташкилдихии кишоварзӣ дар Тоҷикистони Шимолӣ дар тадқиқотҳои Т.Р. Каримов³ ва олими ҷумҳурӣ Г.Х. Хайдаров⁴ дар асоси маълумотҳои мушаххасу густурда дарҷ ёфтаанд. Дар тадқиқоти Г.Х. Хайдаров дар асоси раванди миллигардонии масоҳатҳои азими заминҳои боён, помешикон ва амлоқдорон ва таъсисдиҳии комитетҳои обу заминӣ таърихи коллективонии хоҷагии қишлоқ ва умуман аз нав ташкилдихии сохтори кишоварзӣ ноҳияҳои Шимолии Тоҷикистон аз ғалабаи инқилоби Октябр то соли 1937 дида баромада шудааст.

¹Сенявский С.Л. Формирование и развитие социальной культуры развитого социализма // Развитой социализм: Вопросы теории и истории. – М.: Наука, 1986; Селунская В.М. Социальная структура советского общества. М., Политиздат, 1987. 288 с; Сенявский А.С. Социальная основа СССР. М., Мысль, 1987. 272 с.; Микульский К. И., Рогозин В.З., Шаталин С.С. Социальная политика КПСС на современном этапе. М., Мысль, 1985 и др.

²Журавлева Н.С. Первые земельно-водные преобразования Советской власти в Северном Таджикистане (1917-1920 гг.) // Уч. зап. ЛГПИ, 1958, вып.2. С.63-85; Богомолова К.А. К истории борьбы за сплошную коллективизацию в Северном Таджикистане // Докл. АН Тадж. ССР, 1952, вып.3. Сталинабад, 1957. С.7-13.

³Каримов Т.Р. Победа Великой Октябрьской социалистической революции в Северном Таджикистане. Сталинабад, 1957. 289 с; он же. Победа Великой Октябрьской социалистической революции и решение аграрного вопроса в Таджикистане. ч.1, Душанбе, 1968. 466 с.

⁴Хайдаров Г.Х. Очерки истории социалистического строительства в Северном Таджикистане (1917-1937 гг.) - Душанбе, 1974. 460 с.

Дар таърихи таъқиқи таърихнигории сохтмони сотсиалисти дар Тоҷикистон олими маъруфи чумхурӣ, академики АУ ҚТ Р.М. Масов саҳми бебаҳо гузоштааст¹. Дар монографияи олим «Таърихнигории соҳаи хоҷагии қишлоқӣ сотсиалистӣ дар Тоҷикистон» аввалин маротиба ба адабиёти нашр шудаи таърихи доир ба таҷдиди сотсиалистии соҳаи хоҷагии қишлоқӣ чумхурӣ, таҳлили объективи дода шудааст. Дар он пеш аз ҳама ба ҳалли масъалаи аграрӣ дар чумхурӣ (1917-1929), коллективонии хоҷагии (1929-1937) ва сохтмони колхозӣ дар давраи баъдичанги эътибори чиддӣ дода шудааст.

Таърихи коллективонии соҳаи хоҷагии қишлоқи дар ҚШС Тоҷикистон мавзӯи як қатор тадқиқотҳо гардидааст, ки дар онҳо ҷиҳатҳои хоси гузаронидани коллективонии хоҷагии қишлоқ дар Тоҷикистон, ки пеш аз ҳама бо ақибмонии иқтисодии аз давраи то Инқилобӣ мерос монда ва вазъи ба миён омадаи таърихии дар чумхурӣ ба вучуд омада вобаста буд, дода шудааст. Дар байни онҳо ҷои махсусро таҳқиқоти Антоненко Б.А.², Козачковский В.А.³, Дриккер Х.И.⁴, Бабаева Х.К.⁵ ишғол менамоянд. Аз ҷумла ба ин тариқ, Б.Антоненко дар тадқиқоти худ аввалин тадбирҳои ба амал баровардани ҳокимияти Шӯрави, фаъолияти кумитаҳои обу-замину, масъулони онҳо ки маҳз тарафи ҳуди меҳнаткашон интиҳоб мешуданд, муфассал таҳлил кардааст.

Омузиши ботадрич таърихи сохтмони колхозӣ ва рушди минбаъдаи хоҷагии қишлоқи марҳилаи тадқиқшаванда дар охири солҳои 40-ум ва ибтидои солҳои 50-уми асри ХХ оғоз гардид. Маҳз дар ҳамин давра як қатор мақолаҳои таҳқиқотҳо нашр гардиданд, ки дар онҳо аввалин кӯшишҳои аз ҷиҳати илмӣ рӯшани андохтан ва баҳодихии таърихи

¹Масов Р.М. Историография социалистического сельского хозяйства в Таджикистане. Душанбе, 1974; Ҳеҷо же: Масов Р.М. История исторической науки и историография социалистического строительства в Таджикистане. Душанбе: Ирфон, 1988. 316 с.

² Антоненко Б.А.В.И. Ленин и решение аграрно-крестьянского вопроса в Таджикистане. Душанбе: Дониш, 1981. 23 с.; Ҳеҷо же Великий перелом в сельском хозяйстве Таджикистана. ИООН, вып.3(18),1958. 228 с.; Ҳеҷо же: Основные этапы и особенности социалистических аграрных преобразований в Таджикистане. Таджикистан в братской семье народов СССР. (Сб. статей, вып.2). Душанбе, 1974. с.59-71.

³Козачковский В. Таджикиская ССР в первой послевоенной пятилетке (1946-1950 гг.) //Материалы к истории таджикского народа в советский период. Душанбе, 1954. С.443-475; Он же. От феодализма до победы социализма. Душанбе: Ирфон, 1966. 270 с.

⁴Дриккер Х.Н. К истории коллективизации сельского хозяйства в Таджикистане в период первой и второй пятилетки (1929-1937гг.). Сталинабад, 1959. 401 с.; она же. Дриккер Х.Н. Особенности коллективизации сельского хозяйства в Таджикистане. М., 1961. 208 с.; Она же. Преодоление многоукладности в Таджикистане в условиях перехода от феодализма к социализму, минуя капитализм. Душанбе, 1973. 179 с.

⁵ Бабаева Х.К. Большевики Таджикистана в борьбе за развертывание массовой коллективизации сельского хозяйства республики (1929-1930 гг.)-М., 1950.

барқарорсози ва рушди хочагии кишлоқ дар давраи баъдичанги анҷом дода шудааст.¹ Дар тадқиқотҳои ин давра кӯшишҳои меҳнаткашонӣ хочагии деҳот барои бартараф кардани оқибатҳои вазнини ҷанг, афзалияти сохти колхозӣ дар шароити давраи баъди ҷанги нишон дода шудааст, самаранокии ҷорабиниҳо доир ба рушд ва мустақамномаии ташкилӣ-ҳочагии сохти колхозӣ инъикос гардидаанд.²

Таҷрибаи беназири сохтмони колхозӣ дар Тоҷикистон дар тадқиқотҳои бунёди оид ба таърихи халқи тоҷик³, таърихи сохтмони колхозӣ дар Тоҷикистон, ки аз тарафи муҳаққиқони шӯъбаи таърихи ҷомеаи шӯравии Институти таърих, бостоншиносӣ ва мардумшиносии ба номи А.Дониши АУ ҶТ бо иштироки олимони дигар мактабҳои олии ҷумҳурӣ ҳулосабарори карда шудааст.⁴

Барои коркарди таърихи ташаққул ва рушди минбаъдаи истеҳсолоти кишоварзии давраи баъди ҷанги дар солҳои 60-70-уми асри ХХ қадами азим гузошта шуд. Дар ин давра мунтазам маҷмӯаҳои бисёр нашр мешуданд, ки дар онҳо маълумотҳои истеҳсолоти хочагии кишлоқ давоми панҷсолаҳои ҷудоғона ва марҳалаи тӯлонӣ инъикос мешуданд, ки он барои ба таври густурда омӯхтани масъалаҳои сохтмони колхозӣ мусоидат менамуд.⁵

Санаду ҳуҷҷатҳои бешумори мақомотҳои хизби Совети ҶМШС Тоҷикистон ва ҶШС Тоҷикистон дар маҷмӯаи ҳуҷҷатии «Аз таърихи коллективонии хочагии кишлоқ ва сохтмони колхозӣ дар ҶШС

¹Таджикская ССР за 20 лет. Сталинабад, 1949. 261 с.; Садуллаев М. Таджикский народ в борьбе за досрочное выполнение послевоенного пятилетнего плана. Сталинабад, 1949; Козачковский В.А. Таджикская ССР в первой послевоенной пятилетке (1946-1950 гг.). Материалы к истории таджикского народа в советский период. С.381-460

² Скоробогатов И.М. Компартия Таджикистана в борьбе за развитие народного хозяйства и культуры в послевоенный период (1945-1953 гг.), Душанбе, 1963. С 190 с.; История таджикского народа, т.3, кн.2, М.,1965. 284 с.; Ходжибаев А.Г. Резервы повышения производительности труда в хлопководстве. Душанбе,1966. 192 с.; Антоненко Б.А., Шарипов Я.Ш. Революционный переворот в сельском хозяйстве Таджикистана. // Очерки истории коллективизации сельского хозяйства в союзных республиках.М.,1963. С. 36-48

³ История таджикского народа. Т.3. Душанбе, 1972. 297 с.

⁴ Очерки истории колхозного строительства в Таджикистане (1917-1965 гг.) - Душанбе: Дониш,1968. 460 с.

⁵ Народное хозяйство СССР (1922-1972 гг.). М.: Статистика, 1978; Народное хозяйство СССР в 1977 г.-М.Статистика, 1978; Народное хозяйство Таджикской ССР в 1965 г.- Душанбе: Статистика, 1966.; Народное хозяйство Таджикской ССР в 1974 г.- Душанбе:Статистика,1975; Народное хозяйство Таджикской ССР в 1976 г.- Душанбе:Статистика,1977; Сельское хозяйство Таджикистана.-Душанбе:Ирфон,1969 ; Страна Советов за 50 лет.-М.: Статистика,1967;Сельское хозяйство СССР (1913-1970 гг.).- М.: Статистика,1971.

Тоҷикистон солҳои (1926-1937)» чой дода шудаанд ин ҳуччатҳо роҳбарии ташкилоти ҳизбӣ ва ҳукумати Тоҷикистонро раванди мураккаби бозсозию хоҷагии қишлоқ ҷумҳурӣ дар асоси қонуниятҳои умумии соҳтмони сотсиалистӣ бо дар назардошти паҳлуҳои ҳоси хусусиятҳои ҳоси минтақа равшан инъикос ҳудаанд¹. Дар маҷмӯаи ҳуччатҳо ва маводҳо «Аз таърихи соҳтмони совхозӣ дар ҶШС Тоҷикистон (1929-1970)», ки аз ҷониби ходимони Бойгонии марказии давлатии ҶШС Тоҷикистон, Институти таърихи ҳизби назди КМ ҶК ҶШС Тоҷикистон ва Институти таърихи АУ ҶШС Тоҷикистон тартиб дода шудааст, таърихи ташаккули ва рушди соҳтмони совхоз дар давраи Ҳокимияти Шӯравӣ пурраву мукамал нишонд. дода мешавад². Таърихнигории ин давра аз ҳисоби нашри силсилаи тадқиқотҳои монографи ва мақолаҳо доир ба ҷанбаҳои муҳими ин масъала – рушди иҷтимоӣ-иқтисодии деҳот³, рушди неқӯаҳолии моддӣ ва дараҷаи фарҳангии қолхозҳои деҳқонӣ дар асоси рушди истеҳсолоти ҷамъиятӣ гани мегардад⁴.

Ба фаъолияти ҳизби коммунистӣ ва ташкилот маҳаллии он барои барқарорсозӣ ва рушди минбаъдаи хоҷагии деҳот, мустақкамнамоии соҳти қолхозӣ дар давраи барқарорсозӣ, рушди минбаъдаи хоҷагии деҳот дар

¹Из истории коллективизации сельского хозяйства и колхозного строительства в Таджикской ССР (1926-1937 гг.) - Душанбе: Ирфон, 1973. 636 с

² Таджикская ССР за 20 лет. Сталинабад, 1949. 261 с; Садуллаев М. Таджикский народ в борьбе за досрочное выполнение послевоенного пятилетнего плана. Сталинабад, 1949. 261 с.; Козачковский В.А. Таджикская ССР в первой послевоенной пятилетке (1946-1950 гг.)- В кн.: В кн.: Материалы к истории таджикского народа в советский период. С.381-460.

³ Скоробогатов И.М. Компартия Таджикистана в борьбе за развитие народного хозяйства и культуры в послевоенный период (1945-1953 гг.), Душанбе, 1963. С 190 с.; История таджикского народа, т.3, кн.2, М.,1965. 284 с.; Ходжибаев А.Г. Резервы повышения производительности труда в хлопководстве. Душанбе, 1966. 192 с.; Антоненко Б.А., Шарипов Я.Ш. Революционный переворот в сельском хозяйстве Таджикистана. // Очерки истории коллективизации сельского хозяйства в союзных республиках. М., 1963. С. 36-48.

⁴Ходжибаев А.Г. Резервы повышения производительности труда в хлопководстве. Душанбе, 1966. 192 с.; Сафаров П. Компартия Таджикистана в борьбе за подъем жизненного уровня трудящихся. Душанбе, 1967. 332 с; он же. Ленинская забота КПСС о благе народа. Душанбе, 1972. 505 с.; Максумов А.Н. По пути неуклонного подъема. - 50 лет борьбы за народное счастье. Душанбе: Ирфон, 1967. С. 142-197; он же. Великий Октябрь и социалистическое преобразование сельского хозяйства Таджикистана // Под знаменем Октября. Душанбе: Ирфон, 1977. С. 68-104; Набиев Д., Орипов А. Общественное хозяйство и культура села. Душанбе: Ирфон, 1986. 95 с.

кишвари мо тадқиқотҳои Ахмедов Х.¹, Иванов Ф.Н.², Козачковский В.³ ва Богомоллова К.А.⁴ бахшида шудаанд.

Аҳамияти таърихӣ таҷрибаи мустақамномаи ташкилӣ-хоҷагидорӣи колхозҳо дар тадқиқотҳои илмӣ олимони Яхъяев М.⁵, Мирзоев М.К.⁶, Мухамедов Х.⁷ инъикос ёфтаанд.

Таърихи обёрӣ аз худ кунии заминҳои бекорхобида рушди хоҷагии кишлоқ дар таҳқиқотҳои Миронов Н.И., Ахмедов А., Ҳамроев М., Мирошниченко С.З., Абулхаев Р., Эргашев А., Холҷӯраев Ҳ. Равшан ифода гардидаанд, ки дар онҳо хусусиятҳои хоси рушди хоҷагии кишлоқи Тоҷикистон, шакл ва методҳои корбарии ҳизби-ташкилӣ инъикос ёфтаанд. Дар заминаи маълумотҳои зиёди мавҷуда доир ба корҳои мелиоративӣи азнавсозии заминҳои обёришаванда ва механикони соҳаи пахтакорӣ дар ноҳияҳои пахтакори ҶШС Тоҷикистон тадқиқот бурда шудааст⁸. Баъзе

¹ Ахмедов А. Ирригация в Таджикистане. Душанбе, 1957. 551 с; Он же. КПСС - организатор обобщения и внедрения передового опыта в хлопководстве. Душанбе: Ирфон, 1969. 211 с.; Он же. Марксистско-ленинское учение об интенсификации сельского хозяйства. Душанбе: Ирфон, 1971. 156 с; Он же. КПСС в борьбе за интенсификацию хлопководства. Душанбе: Ирфон, 1976. 372 с.

² Иванов Ф.Н. Из опыта работы партийных организаций Таджикистана по подготовке, расстановке и воспитанию руководящих колхозных кадров. Душанбе: Ирфон, 1965. 49 с.; Из опыта работы Компартии Таджикистана по организационно-хозяйственному укреплению колхозов (1946-1966гг.). Душанбе: Ирфон, 1974. 125 с.; Он же. Партийное руководство колхозами (1945-1970) (На материалах Таджикистана). Душанбе: Дониш, 1985. 213.

³ Козачковский В. От феодализма до победы социализма. Душанбе: Ирфон, 1966. 270 с.; Он же. Таджикская ССР в первой пятилетке (1946-1950 гг.) // Материалы к истории таджикского народа в советский период.-Сталинабад, 1954.-С.381-460.

⁴ Богомоллова К.А. Из истории борьбы нашей партии за организацию и укрепление колхозов. — Сталинабад, 1954. 336 с.

⁵ Яхъяев М. Организационно-хозяйственное укрепление колхозов в Таджикистане (1933-1935 гг.)// Очерки по истории Таджикистана, т.1. -С.149-170;

⁶ Мирзоев М.К. К истории организационно-хозяйственного укрепления колхозов Таджикистана / Очерки по истории Таджикистана. -Т.2.-Сталинабад, 1959. 401 с.; Он же. Коммунистическая партия в борьбе за организационно-хозяйственное укрепление колхозов и победу колхозного строя в Таджикистане// Уч. Зап. Душанбе. гос.пед.ин-та.-Т.37, вып.5, 1963.-с-116-197.

⁷ Мухамедов Х. Борьба партийной организации Таджикистана по организационно-хозяйственному укреплению колхозов (1946-1966 гг.). Душанбе: Ирфон, 1974. 221 с.

⁸ Миронов Н.И. Борьба Компартии Таджикистана за мелиорацию и механизацию в производстве (1945-1965 гг.). Душанбе: Дониш, 1975. 226 с.; Ахмедов А. Ирригация в Таджикистане. Сталинабад: Ирфон, 1957. 551 с.; Ҳамраев М. Деятельность Коммунистической партии по развитию ирригации в Таджикистане. Душанбе: Дониш, 1972. 186 с.; Мирошниченко С.З. Развитие ирригации в Таджикской ССР.-Сталинабад, 1958; Абулхаев Р.А. Развитие ирригации и освоение новых земель в Таджикистане.- Душанбе: Дониш, 1988. 285 с.; Эргашев А. Специализация сельскохозяйственного

чабхаҳои истеҳсолоти кишоварзӣ ва мусобиқаи сотсиалистӣ дар хочагии кишлоқӣ ҷумҳурӣ дар монографияҳои А. Раҳматуллоев ва С. Мухторов баррасӣ таҳлил ва мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст¹.

Баъзе ҷанбаҳои барқарорсозӣ ва рушди соҳаи кишоварзии Тоҷикистон дар таҳқиқоти профессор Хотамов Н² инъикос ёфтааст. Масъалаҳои обшор ва азхудкунии заминҳои нав дар рисолаҳои таҳқиқоти олими варзидаи соҳа Абулхаев Р³ ба тариқи густурда инъикоси худро ёфтаанд, ки дар онҳо аз нуқтаи назари таърихи чунин масъалаҳои муҳими соҳаи кишоварзӣ чун таҷрибаи таърихии сохтмони иншоотҳои ирригатсионӣ, азхудкунии заминҳои нав, муҳочиршавии дохили ҷумҳуриявии хочагиҳои деҳот аз ноҳияҳои кӯҳсор ва ғайра ҳаматарафа мавриди омӯзиш қарор дода шудаанд. Монографияҳои Абулхаев Р кӯшиши аввалин барои равшани андохтан ба масъалаҳои ирригатсионӣ-мелиоративӣ ва рушди заминҳои обёрӣ навқорам ва бекорҳобида дар ҷумҳурӣ ба ҳисоб меравад. Ба рушди обёрикунии заминҳои нави азхудшудаи водии Вахш тадқиқотҳои олимони Ҳомидов Ф.М., Абдуназаров Х., Ҳотамов М. ва Абдурашитов Ф. бахшида шудаанд⁴

производства. Душанбе: Ирфон, 1972. 90 с.; Холджураев Х. Цивилизационная ирригация в 50-е годы-Худжанд, 2003. 345 с.

¹ Раҳматуллоев А., Мухторов С. Социалистическое соревнование в деревне. Душанбе: Ирфон, 1986.

² Хотамов Н. Социально-экономические преобразования Республики Таджикистан в период суверенитета. – Душанбе, 2008, 268 с.

³ Абулхаев Р.А. Развитие ирригации и освоение новых земель в Таджикистане. Душанбе: Дониш, 1988. 285 с.; Он же. Исторический опыт ирригационного строительства и освоения новых земель в Таджикистане (1961-1985 гг.)-Душанбе: Дониш, 1991. 336 с.; Он же. Вклад трудящихся советских республик в водохозяйственном строительстве и освоение новых земель в Таджикистане (30-е и первая пол. 80 –х гг. XX в). Душанбе: РТСУ, 2006.

⁴ Ҳомидов Ф.М. Из истории строительства Вахшской ирригационной системы. Автор...канд.ист.наук. Худжанд, 1998. 25 с.; Абдуназаров Х Страницы истории Вахшской долины (на тадж.яз.) Душанбе: Шарки озод, 2003; Хотамов М. Научные основы приемов интенсификации орошаемого земледелия и повышения продуктивности поливной культуры в Таджикистане. Автореф....докт с/хоз.наук.Д.,2001. 45 с.; Абдурашитов Ф.М. Развитие ирригации и освоение новых земель в Вахшской долине (1960-1985 гг.) Дисс....канд.ист.наук. Душанбе, 1999. 190 с.; Он же. Освоение Вахшской долины. Душанбе: Шарки озод,1999; Он же. Политика сельскохозяйственного переселения в Вахшскую долину и её реализация (1960-1985 гг.) Душанбе, 2009; Курбанова Х.Д. История ирригационного строительства и освоение новых земель в Дангаринской степи (60 –е перв. пол. 80-х годов). Дисс.канд.ист.наук. Д, 1999.180 с.

Ба рушди минбаъдаи соҳаи хочагии кишлоқ ва самти асосии он – пахтакорӣ тадқиқотҳои Б.Г.Гафуров¹ ва С. Гулямов² бахшида шудаанд, ки дар он олимоне ҳадафи асосии тадқиқоти худро ба омӯзиши як масъалаи калидӣ, лекин соҳаи хочагии кишлоқӣ Тоҷикистон – пахтакорӣ равона намудаанд. Таҷрибаи таърихии Ҳизби Коммунистии Тоҷикистон дар рушди пахтакорӣ ва дигар соҳаҳои хочагии кишлоқ дар солҳои баъдичангӣ дар «Очеркҳои таърихии ҳизби Коммунистии Тоҷикистон», ки бо муаллифии дастаҷамъона навишта шудааст, инъикос ёфтааст³. Дар ҷилти дуҷуми наشري сеюми «Очеркҳои таърихии ҳизби Коммунистии Тоҷикистон», ки давраи аз соли 1938 то соли 1983-ро дар бар мегирад, роҳбарии ҳизби Коммунистӣ ба иқтисодиёт, ки дар асоси барномаи давлатии рушди иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар мувофиқа бо идоракунии марказӣ хочагидорӣ мустақил ва ташаббускорӣ дар ҷойҳои амали гардонидани мешуд, таҳлил гардидаанд⁴.

Ба омӯзиши таҷрибаи кори ташкилотҳои ҳизбии Тоҷикистон доир ба сохтмони колхозӣ дар давраи баъдичангӣ ҳамчунин таҳқиқотҳои худро олимоне низ бахшидаанд, ки дар асоси маводҳои бойи феълӣ фаъолияти ташкилотҳои ҳизбиро доир ба ташкил, мустаҳкамкунӣ мавҷуда ва рушди минбаъдаи сохти колхозӣ дар Тоҷикистон⁵, интиҳоб, ҷобачогузори ва

¹ Гафуров Б.Г. Партийные организации Таджикистана в борьбе за подъем хлопководства. М.: Госполитиздат, 1955. 160 с.; он же. Воспитывать кадры на преодолении трудностей. Партийная работа на селе.- М.:Госполитиздат, 1956. 164 с. Гулямов С. Партийные организации Таджикистана в борьбе за подъем хлопководства.- Сталинабад: Ирфон, 1959. 229 с.

³Очерки истории Коммунистической партии Таджикистана. Т.1. Душанбе,1980. 430 с.

⁴Очерки истории Коммунистической партии Таджикистана. Т.2. Душанбе,1984. 505 с.

³⁶ Шупикова М.С. Борьба Коммунистической партии Таджикистана за организационно-хозяйственное укрепление колхозов в годы четвертой пятилетки. Канд. дис. Москва: МГУ. 1954. 175 с.; Константинов Г. К. Деятельность Коммунистической партии Таджикистана по развитию сельского хозяйства в 1951-1958 гг. Канд. дис., Душанбе: ТГУ, 1967. 170 с.; Лагунов К.Я. Комсомол Таджикистана—активный помощник коммунистической партии в борьбе за подъем хлопководства республики (1945—1954 гг.). Канд. дис., Душанбе: ТГУ, 1957. 179 с.

³⁷ Данилов А.Н. Деятельность Коммунистической партии по подбору, расстановке и воспитанию руководящих партийных и советских кадров сельскохозяйственного производства (1946-1960-гг., по материалам Таджикской ССР): Канд. дис., Душанбе: ТГУ, 1963. 180 с.; Иванов Ф.Н. Компартия Таджикистана в борьбе за подготовку и воспитание колхозных кадров в 1953-1963 гг.-Канд.дис. Душанбе: ТГУ, 1964.; Рахматуллаев А. Повышение культурно-технического уровня сельских тружеников Таджикистана (1959-1965 гг.).— Канд. дис., Душанбе:ТГУ. 1968. 170 с.; Рыбак А.С. Деятельность Коммунистической партии Таджикистана по подъему культурно-технического уровня рабочего класса (1959 - 1965 гг.). Канд.дис., Душанбе: ТГУ, 1966. 180 с.

тарбияи кадрҳои роҳбарикунанда дар соҳаи хочагии кишлок¹, баланд бардоштани сатҳи маърифати техникии меҳнаткашони деҳот², паҳн намудани таҷрибаи пешқадам ва ҷорӣ намудани дастовардҳои илмӣ баҳри рушди соҳаи пахтакорӣ³, оид ба фаъолияти ҳизби Коммунистии Тоҷикистон чиҳати баланд бардоштани неқӯаҳволии моддӣ ва дараҷаи маданияи аҳолии деҳот⁴, инчунин оид ба обёри ва азхудкунии заминҳои нав⁵ инъикос гардидаанд.

Дар ҷилди панҷуми наشري нави шаш ҷилдаи «Таърихи халқи тоҷик»⁶, дар намуди мукамал ва аз диду нав навишта шудааст, марҳала асосии ташаккулёби ва рушди сохти ҷамъиятии нав дар деҳоти тоҷик ва хусусиятҳои хоси ин раванд инъикос ёфтаанд.

³⁸. Раимкулов У. Деятельность Компартии Таджикистана по распространению передового опыта и внедрению достижений науки в хлопководстве (1959–1965 гг.) – Канд. дис., Душанбе: ТГУ, 1967. 168 с.

³⁹. Сафаров П. Деятельность Компартии Таджикистана по подъему материального благосостояния и культурного уровня трудящихся (1959-1965 гг.). Канд. дис., Душанбе: ТГУ, 1966. 166 с.

⁴⁰. Данилов А.Н. Деятельность Коммунистической партии по подбору, расстановке и воспитанию руководящих партийных и советских кадров сельскохозяйственного производства (1946-1960-гг., по материалам Таджикской ССР): Канд. дис., Душанбе: ТГУ, 1963. 180 с.; Иванов Ф.Н. Компартия Таджикистана в борьбе за подготовку и воспитание колхозных кадров в 1953-1963 гг.-Канд.дис., Душанбе: ТГУ, 1964.; Рахматуллаев А. Повышение культурно-технического уровня сельских тружеников Таджикистана (1959-1965 гг.). Канд. дис., Душанбе:ТГУ. 1968. 170 с.; Рыбак А.С. Деятельность Коммунистической партии Таджикистана по подъему культурно-технического уровня рабочего класса (1959 - 1965 гг.). Канд.дис., Душанбе: ТГУ, 1966. 180 с.

⁴². Раимкулов У. Деятельность Компартии Таджикистана по распространению передового опыта и внедрению достижений науки в хлопководстве (1959–1965 гг.) – Канд. дис., Душанбе: ТГУ, 1967. 168 с.

⁴³. Сафаров П. Деятельность Компартии Таджикистана по подъему материального благосостояния и культурного уровня трудящихся (1959-1965 гг.). Канд. дис., Душанбе:ТГУ,1966. 166 с.

⁴⁴. Парпиев С. Деятельность партийной организации Таджикистана по орошению и освоению новых земель: дис. ,канд. ист. наук, Душанбе: ТГУ, 1965. 180 с.; Хамидов Ф.М. Из истории строительства Вахшской ирригационной системы: автор....канд.ист.наук.-Худжанд,1998. 25 с.; Абдурашитов Ф.М. Развитие ирригации и освоение новых земель в Вахшской долине (1960-1985 гг.):дисс....канд.ист.наук. Душанбе, 1999. 190 с.

⁴⁵ История таджикского народа Т.5. Душанбе, 2011. 687с.

Ба маълумотнома ва маводҳои таърихӣ-ҳизбӣ мусбӣ баҳо дода, саҳми беандозаи муаллифони онро дар баррасии муаммоҳои актуалӣ ва муҳими сохтмони колхозӣ ва хоҷагии қишлоқ эътироф намуда, тазаккур бояд дод дод, ки дар тадқиқотҳои илмии номбаршуда, ки ба марҳилаи баъдичанги бахшида шудаанд, нақши пешоҳангии ташкилотҳои ҳизби дар рушди хоҷагии қишлоқ ба таври васеъ равшани андохта шудааст. Дар баробари ин аз ҷониби олимону мутахассисони оиди тадқиқот ба фаъолияти ташкилотҳои ҳизби доир ба тайёр намудани кадрҳои колхозии ихтисоси оммавӣ, фаъолияти Стансиҳои мошину тракторӣ , доир ба тайёр намудан ва ҷо ба ҷо гузори кадрҳои тахассусии омма мустаҳкамнамоии фаъолияти ташкилотҳои ибтидоии колхозҳо аҳамияти нокифоя зоҳир гардидааст.

Ҳамин тариқ, аз таҳлили таърихнигории адабиёти мавҷуда чунин хулоса бармеояд, ки таъхлилу баррасӣ қарор гирифтани таърихи сохтмони колхозӣ аз миёнаҳои солҳои 50-уми асри XX шурӯъ шудааст. Олимони – таърихнигори Тоҷикистон танҳо дар солҳои 80-уми асри XX шудааст дастовардҳои беназир дар рушди таърихнигории хоҷагии деҳот ноил шудаанд.

Новобаста ҷиҳати омӯзиши таҷрибаи ҳизбӣ ва ташкилотҳои шӯравӣ оид ба роҳбарӣ қомеъҳои ба даст омадаи соҳаи хоҷагии қишлоқ таҳқиқотҳои зикргардида тамоми паҳлӯҳои мавзӯи таҳқиқотро ки дар он таҷрибаи ҳизби ва ташкилотҳои шӯравӣ оид ба роҳбарият ба хоҷагии қишлоқ нигоҳ накарда, тадқиқотҳои номбаршуда мавзӯи таҳқиқотро, ки дар он мамаърифати -техникӣ, инчунин сохтори фаъолияти МТС дар тайёркунии мутахассисони касбҳои зарурӣ ва мустаҳкамгардонии заминаи моддӣ-техникии колхозҳо ва совхозҳо дида баромада мешаванд, ҳамачониба дар бар гирифтаву мукамал намегардонанд. Аз ҳамин лиҳоз дар рисола кӯшиш намудааст, ки масоили нокушода пурра наояд таҳқиқот дар асоси маводҳои мавҷуд таҷрибаи бойи рушд ва такмилдиҳии сохти колхозӣ дар ноҳияҳои шимолӣ (вилояти Ленинобод)-и ҶШС Тоҷикистонро ҷамъбаст гардад. Маҳз бо ҳамин интиҳоби мавзӯи тадқиқоти мо дар доираи даҳсолаи баъдичанги, ки ба аз навташқилдиҳии аграрӣ дар хоҷагии қишлоқ оварда расонид, вобаста аст дар маҷмӯъ ҳамаи ин мавзӯи интиҳоби мақсад, вазифа, санги маҳали ҳадаф ва моҳияти таҳқиқоти диссертатсиониро тақозо намуд.

Мақсад ва вазиваҳои тадқиқот. Мақсади асосии таҳқиқоти диссертационӣ таҳлили назариявӣ-методологӣ, дарки танқидӣ ва баҳодиҳӣ ва омӯзиши ҳаматарафаи таҷрибаи таърихи, хусусиятҳои хоси барқарорсозӣ ва рушди минбаъдаи хоҷагии қишлоқи манотиқи Шимолӣ Тоҷикистон дар давраи баъдичанги мебошад.

Дар ин заминаву асос вазифаҳои зерин амиқу муқарар қарда шуданд:

- амиқ таҳлил намудани фаъолияти артелҳо-колхозҳо, совхозҳои хоҷагии деҳот;
- муайян намудани услуб ва методҳои роҳбари ба амалигардонии дастурҳои хизби ва ҳукумати;
- муайян намудани шароитҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ дар хоҷагии қишлоқ, дар колхозҳо ва совхозҳои ноҳияҳои Шимолии Тоҷикистон дар давраи баъдичанги;
- муайян намудани тадбирҳои асоси ва калидӣ ки ба мустаҳкамнамоии соҳти колхозӣ мусоидат намудаанд;
- мушаххасу ҳамаҷониба нишон додани фаъолияти МТС-ҳо, колхозҳо ва совхозҳо дар ҷараёни заминаи мустаҳкамнамоии базаи моддӣ-техникии хоҷаги қишлоқ;
- ба ҷорачӯиҳо оид ба рушди минбаъдаи соҳти колхозӣ ва мустаҳкамнамоии ташкили-хоҷагидорӣ колхозҳо умумият бахшидан;
- нишон додани роҳу методҳо оид ба тайёр намудан, азнав тайёр намудани кадрҳои соҳаи хоҷагии қишлоқ;
- муайян намудани иштироки меҳнаткашонӣ деҳот дар баланд бардоштани маҳсулнокии меҳнат дар соҳаи пахтакорӣ, кирмакпарварӣ, ҷорводорӣ ва дигар соҳаҳои хоҷагии қишлоқ;
- дар мисоли хоҷагиҳои вилояти Ленинобод таҳлил намудани фаъолияти ташкилӣ-хоҷагидорӣ колхозҳо оид ба мустаҳкамнамоии замина моддӣ-техникӣ;
- таҳқиқ намудани нақш ва саҳми хоҷагиҳои пешқадам дар аз нав ташкилдихӣ кишоварзӣ хоҷаги қишлоқ ва тағйиротҳои мусбӣ, ки дар давраи тадқиқшаванда дар Тоҷикистон ба амал меомаданд;
- омӯхтани тадбир мустаҳкам намудани принсипи ҳавасмандгардонӣ моддӣ;
- пешниҳоди дастур ва ҳулосаҳои асосноки илмӣ ва тавсияҳо оид ба рушди минбаъдаи соҳаи кишоварзӣ дар Тоҷикистон, ки ба андешаи мо аз ҷиҳати илмӣ дар марҳилаи гузариши дар ҷумҳурӣ ба муносибатҳои бозоргонӣ муфид мебошад.

Давраи хронологии тадқиқот давраи баъри таърих начандон тӯлонӣ–солҳои 1946-1961-ро дарбар мегирад. Лекин, маҳз дар ҳамин солҳо дар Тоҷикистон аз ҷиҳати микёсу фароғирчорабиниҳои бузурги барқарорсозӣ амали гардонида шуданд, ки онҳо, махсусан дар таърихи рушд ва ташаккулёбии соҳти колхозии ҷамъияти шӯравӣ сотсиалистӣ самара ва мақсаднок гардид. Ин давраро ба ду марҳилаи хурд – барқарорсозӣ – солҳои 1946-1953 ва рушд – солҳои 1954-1961 ҷудо кардан мумкин аст. Дар марҳилаи аввал корҳои барқарорсозӣ гузаронида мешуданд. Ба мушкилиҳои бузурге, ки кишвари мо аз сар мегузаронид нигоҳ накарда, натавонанд тамоми инфрасохтори кишоварзӣ барқарор карда мешавад, балки

иншоот нави истехсолоти хоҷагии қишлоқ ба истифода дода мешаванд. Дар марҳилаи дуум, баъди аз дар соли 1953 баргузор гардидани Пленуми сентябрии КМ ҲКИШ доир ба амалоии мустақкам намудани ҷанбаи ташкили-хоҷагии колхозҳо корҳои бузурге анҷом додаанд. Даврае, ки дар тамоми самтҳои сиёсат, иқтисодиёт тағйиротҳои кулӣ ба амал омаданд. Ин давра ибтидои як навъ дигаргунниҳои кулӣ дар рушди соҳаи кишоварзии ҷумҳурӣ гардидааст, ки он интиҳоби доираи хронологии тадқиқотро муайян намуда.

Ҳадафи таҳқиқот колхозҳо ва совхозҳои манотиқи Шимоли Тоҷикистон дар солҳои панҷсолаи чорум ва панҷум мебошад.

Воситаи таҳқиқот таърихи рушди сохти колхозӣ, он тағйиротҳои кишоварзие, ки дар колхозҳо ва совхозҳои ноҳияҳои Шимоли Тоҷикистон дар панҷсолаҳои баъдичанги ба вучӯъ пайвастанд, мебошад.

Пойгоҳи сарчашмавии таҳқиқотро санаду ҳуҷҷатҳо ва қарорҳои КМ ҲКИШ, ҳукумати Шӯравӣ, инчунин КМ ҲК Тоҷикистон, ки дар онҳо роҳҳо ва методҳои ба рушду инкишофӣ ҳаматарафаи хоҷагии қишлоқ нигаронида шуда инъикос ёфтаанд, ташкил намуд. Аз ҷониби муаллиф ба ҳайси истинод маводҳои бойгонии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, бахши Суғдии Бойгонии марказии давлатӣ истифода гардиданд. Маводҳои маълумотҳои густурда аз фондҳои СФ ЦГА:51, 701, 696, 187, 267, 322, 456, 696 дастрас оварда шудаанд.

Аз ҷумла, дар фондҳои 51, 701, 696 маводҳои ҷойгир шудаанд, ки дар онҳо масъалаҳои мустақкамнамоии колхозҳо, МТС ва совхозҳотавассути таъмин намудани кадрҳои роҳбарикунанда ва мутахассисони арзанда инъикос ёфтаанд. Дар фонди 322 маводҳо доир ба масъалаҳои баланд бардоштани ҳавасманддигардони и моддии колхозҳо ва колхозчиён ҷиҳати баланд бардоштани истехсолоти маҳсулоти хоҷагии қишлоқ ҷамовари гардиданд. Дар фондҳои 456, 696 асосан маводҳои хусусияти иттилоотӣ дошта оид ба ҷорачӯиҳои ҳукумати ИҶШС, ҳизби коммунистӣ ва ҳукумати Тоҷикистон доир ба масъалаҳои аз нав ташкилдиҳии хоҷаги қишлоқ ташкил ва мустақкамнамоии колхозҳо ва совхозҳои ҷумҳурӣ, инчунин мустақкамнамоии заминаи моддӣ-техникии артелҳои хоҷаги қишлоқ ҷойгир шудаанд. Дар фондҳои 187, 267 маводҳои, ки фаъолияти хоҷагии об ва сохтмон дар иншоот муҳими заминҳои навқорам ва бекорхобидаи Дилварзин, Хоҷа-Бақирғон, Марғедор, Сомғор, инчунин қисми Тоҷикистони дашти Дилварзин инъикос менамоянд, ҷамовари шудаанд. Дар тадқиқот инчунин маводҳои маҷмӯаҳои оморӣ, ки дар онҳо маълумотҳо доир ба равандҳои азнавсозии хоҷагии қишлоқ, рушди иқтисодии ҷумҳурӣ дар давраи тадқиқшаванда ҷойгир шудаанд, васеъ истифода гардидаанд. Сарчашмаи муҳим ҳамчунин маводҳои аз рӯзномаҳо ва маҷаллаҳои марказӣ, ҷумҳуриявӣ ва ноҳиявӣ, нашриётҳои даврии

соҳавӣ ва махсус ба даст омада низ гардиданд. Дар раванди таҳқиқот маҷаллаи илмӣ-истеҳсолотӣ ва оммавии «Ҳочагии қишлоқ», ки аз тарафи Вазорати ҳочагии деҳоти ҶШС Тоҷикистон ба нашр мерасид, кӯмаки калон расонид. Дар саҳифаҳои ин маҷалла мақолаҳои дарёфт гардиданд, ки пешсафон бо таҷрибаи худ оид ба баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат дар соҳаҳои гуногуни ҳочагии қишлоқ, тайёр намудани кадрҳои ихтисосҳои гуногун барои ҳочагии деҳот маълумотҳо додаанд.

Асосҳои методологӣ ва назариявии тадқиқоти диссертатсионӣ принципи таърихият гардид, ки баҳри ҳодисаву ва воқеахоро дар алоқаманди ва дар асоси вазъи мушаххаси-таърихӣ дида баромадан мусоидат намуд. Бо истифода аз ин тарз истифода, муаллиф, кӯшиш намудааст, ки дараҷаи таҳаввулоти масъоли тадқиқшаванда, дигаргуниҳои ба вучуд омадаро муайян ва бо якдигар тақозо намуда тамоюлҳои рушди онро муайян намояд.

Навигарии илмӣ тадқиқоти диссертационӣ бо ҷамъи вазифаҳои гузошташуда, ки ҳулосабарории таҷрибаи рушди сотсиалистии истеҳсолоти ҳочагии қишлоқро дар ноҳияҳои Шимолии Тоҷикистон аз миёнаи солҳои 40-ум то охири солҳои 50-ум дар бар мегирад, муайян менамояд. Дар диссертатсия ҳуҷҷатҳои нав аз захираҳои бойгонии гуногун ва иттилоотӣ нав ҷорӣ шудаанд, ки барои боз ҳам муфассалтар тадқиқ намудани таърихи барқарорсозӣ ва рушди соҳаи кишоварзии сохтори иқтисодӣ дар мисоли манотиқи Шимоли Тоҷикистон, дар муқоиса бо пажӯиши қаблии олимони пешина мусоидат намудаанд. Дар рисола дар асоси маводҳои мушаххас раванди минбаъдаи рушди корхонаву муассисаҳои ҳочагии қишлоқ, колхозу совхозҳо дар асоси дастовардҳои илмӣ, аз идоракунии содаи ҳочагиҳои кишоварзии то тарзу намудҳои идоракунии истеҳсолоти ҳочагии қишлоқ дида баромада шуд.

Ҳулосаҳои бештар муҳим, ки дар натиҷаи таҳқиқот ба даст омаданд, ва месазад онро чун навигарии илмӣ таҳқиқот шуморидан, таҷрибаи ҷамъбастии роҳи сотсиалистии рушди истеҳсолоти ҳочагии қишлоқ дар ноҳияҳои Шимоли Тоҷикистон дар солҳои 40-50-уми асри XX-ро ҳисобидан мумкин аст.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз он иборат мебошад, ки маводҳо, ҳулосаҳои муаллиф барои иншои монографияҳои ҳулосавиву баҳодихӣ, ҳангоми тартибдиҳии курсҳои махсус доир ба таърихи ташаккулёби ва рушди соҳаи колхозӣ истифода намудан мумкин аст. Равандҳои асосии пажӯҳишро ҳамчунин метавон барои хондани курсҳои махсус, лексияҳо барои донишҷӯёни макотиби олии истифода намуд.

Апробатсияи таҳқиқот. Мӯҳтавои асосии пажӯҳиши дар семинарҳои методологӣ, дар баромадҳо маърузаҳо Донишгоҳи барраси ва муҳокима

Дар байни навоварони хочагии кишлоқ, ки аз тарафи ҳукумат кадршиносӣ шуда буданд, номҳои устодони машҳури пахта аз ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ низ буданд. Танҳо аз МТС-и Исфисор 33 нафар пахтакорони номдор ба мукофотҳои олии: 4 нафар бо ордени Ленин, 3 нафар бо ордени Байроқи Сурхи Меҳнат, 12 нафар бо унвони Қаҳрамони меҳнати сотсиалистӣ, 3 нафар бо медал барои шӯҷоати меҳнати ва 11 нафар барои корнамоии меҳнати соҳиб шуда буданд¹.

Дар ибтидои солҳои 50-уми асри XX дар соҳаи асосии хочагии кишлоқи ҷумҳурӣ – пахтакорӣ пешравиҳои кулӣ ба амал омаданд. Дарачаи истеҳсоли пахтаи тодавраи ҷанги барқарор карда шудва баъд аз он сатҳ хеле боло рафт. Соли 1952 дар баробари пахтакорӣ дар дигар соҳаҳои хочагии кишлоқ низ муваффақиятҳо ба даст омаданд. Тамоюли рушд дар соҳаи шоҳибфӣ низ ба назар мерасиданд. Чорводорӣ рушд мекард. Аксарияти колхозҳо пеш аз мӯҳлат ба давлат бисёрии намудҳои маҳсулоти чорводориро супорид. Назар ба соли 1951 гӯшт, шир, тухм ва дигар маҳсулотҳои чорводорӣ хеле барзиёд супорида шуданд. Дар бисёр колхозҳои вилоятҳои Ленинобод соли 1952 ҳосилнокии зироатҳои ғалладона ва равшандех афзуданд, майдони боғот ва тоқзор васеъ шуданд².

Ҳамин тариқ, дар солҳои панҷсолаи панҷум дар соҳаи кишоварзии ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ пешравиҳои назаррас ба амал омаданд. Дарачаи истеҳсолоти тоҷангии маҳсулоти хочагии кишлоқ барқарор ва баъд аз он хеле пеш гузашт. Ба шарофати меҳнати садоқатмандонаи меҳнаткашони деҳот амалан дар тамоми соҳаҳои хочагии кишлоқ инкишофёби таъмин карда шуд.

Дар параграфи дуюми боби якум «**Мустаҳкамкунии ташкил-хоҷагидорӣи колхозҳо ва совхозҳо**» равандҳои мустаҳкамкунии корхонаву муассисаҳои хочагии кишлоқи ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ дида баромада шуданд. Марҳилаи муҳими инкишофёбии минбаъдаи хочагии кишлоқ, мустаҳкамнамоии ташкилӣ-хоҷагидорӣи колхозҳо раванди муттаҳидгардонии онҳо, ки дар солҳои 50-ум оғоз шудааст, мегардад. Дар асоси қарордоди КМ ВКП (б) аз 30 майи соли 1950 «Доир ба муттаҳидкунии колхозҳои хурд ва вазифаҳои ташкилотҳои хизби дар ин раванд»³, дар ниммаи дуюми соли 1950 дар Тоҷикистони Шимолӣ, ҷун дар тамоми кишвар қорҳои тайёркуни ба муттаҳидкунии колхозҳо оғоз гардиданд. Моҳи июли соли 1950 раванди ҳамроҳшавии артелҳои хурд ба калон микёси васеъ гирифт. Муттаҳидкунии оммавии колхозҳои Тоҷикистон, ки соли 1950 оғоз гардид то охири соли 1952 идома ёфт.

¹ ЦГА РТ ЛФ. Ф.322, оп.1, ед.хр.11, л.83.

² Иванов Ф.Н. Из опыта работы Компартии Таджикистана по организационно-хозяйственному укреплению колхозов (1946-1966 гг.). - Душанбе: Ирфон, 1974. - С.37

³ КПСС в резолюциях. -8-С.214-218.

Ҳамин тариқ, дар колхозӣ ба номи М.Буденний шӯрои деҳоти Ғузн , ноҳияи Мастҷоҳ 1-уми январи соли 1950 ҳамаги 34 ҳавли мавҷуд буда, аҳолии онҳо 267- нафарро ташкил меод. Моҳи майи соли 1950 панҷ колхозҳои ноҳияи Мастҷоҳ шӯрои деҳоти Ғузн, ба номи Жданов, ХҶ-уми “анҷумани ҳизби КИМ” М.Буденний ва “Якуми май” муттаҳид гардида номи М.Ждановро огирифтанд. Акнун артели хоҷагии кишлоки ба номи Жданов шӯрои деҳоти Ғузн, ноҳияи Мастҷоҳ 151 ҳавлиҳои мавҷударо муттаҳид менамуд, ки дар онҳо 1160 нафар аҳолии ҳамаи синну сол истиқомат доштанд. Ба колхоз дар маҷмӯъ 12482 га замин барои истифодаи доимӣ вобаста карда шуд ки аз он 415,5 га замин барои кишти пахта ҷудо шуда буд¹. Ба рушди хоҷагии ҷамъиятӣ дар колхозии калонгардидаи артели хоҷагии кишлоки ба номи Ленин дар ноҳияи Хучанд мисоли равшан шуда метавонад, ки дар он ҷо 52 колхозҳои хурд ба 13 артелҳои хоҷагии кишлоқ муттаҳид карда шуданд². Дар натиҷаи муттаҳидгардонӣ дастгоҳи маъмурӣ-идоракунии колхозҳо ва совхозҳои вилоят 116 ҷой ихтисор гардид. Танҳо ҳамин ҷорачӯи имконият меод, ки дар як сол 80 ҳ. рӯзи меҳнати сарфа карда шавад³.

Бояд қайд намуд, ки давраи аввали ташкилӣ-хоҷагидорӣ муттаҳидгардонии колхозҳо ба ҳатоғҳои ҷидди аз ҷумла ба зезонидани тезонидани суръати муттаҳидгардонии истифодаи ҷораҳои маҷбури ҳангоми муттаҳидгардонии колхозҳо низ роҳ дода шудааст. То ин давр дар вилояти Ленинобод Тоҷикистон 506- колхозҳо мавҷуд буданд. Дар охири соли 1950 аллакай 281 -хоҷагии калон, ки ҳисоби миёна 770 га майдони кишт доштанд, таъсис дода шуданд.⁴ Агар то муттаҳидгардонии ба ҳар як колхозҳои вилояти Ленинобод 436 га замини қорам ва 96 ҳавлиҳои колхозӣ рост меомада бошад, ба колхозҳои дар натиҷаи муттаҳидгардонии таъсисёфта 1220 га замини қорам ва 278 ҳавлиҳои колхозӣ рост меомад⁵. Дар натиҷаи муттаҳидгардонии колхозҳо ва совхозҳо ҳайати коркунони маъмурӣ –идораӣ ва хизматрасонӣ дар вилояти Ленинобод ба 853 ҷой ихтисор гардид, ки дар натиҷаи он хароҷоти рӯзҳои меҳнати барои таъмини дастгоҳи идоракунии хеле кам шуд⁶. Соли 1955 дар ҷумҳурӣ 16 совхозҳо мавҷуд буданд. Дар давоми солҳои 1956-1957 аз ҳисоби муттаҳидгардонии муттаҳидгардонии ва ба дигар муассиса супоридан шумораи совхозҳо 3 баробар кам шуданд, дар ҳамин давра 3 совхоз аз нав ташкил карда шуданд. Ҳамин тариқ, дар соли 1957 шумораи совхозҳо 16-

¹ ЦГА РТ ЛФ.Ф.696,оп.1, ед.хр.32,л.20

² ЦГА РТ ЛФ.Ф.696,оп.1, ед.хр.36,л.12.

³ ЦГА РТ ЛФ. Ф.696,оп.1, ед.хр.32,л.21

⁴ Коммунист Таджикистана,22 декабря,1950.

117. Из истории колхозного строительства в Таджикской ССР.-Душанбе,1985.С.347.

⁶ЦГА РТ СФ.Ф.696,оп.1, ед.хр.32,л.29.

торо ташкил меод, ки аз он 5-тоаш пахтакор, 4-тоаш қароқулпарварӣ ва 7-то чорводорӣ буданд.

Ҳамин тариқ, чи тавре ки таҷриба нишон медиҳад, муттаҳидгардонии колхозҳо ва совхозҳо тадбири бамаврид ва саривақтӣ буд. Яқоя бо дигар чораҷӯӣҳо он барои рушди истеҳсолати колхозӣ имконияти васеъ фароҳам овард, барои истифодаи техникаи навин, дар хоҷагии деҳот қорӣ намудани дастовардҳои илмӣ ва таҷрибаи пешқадам имкониятҳои васеъ ба миён овард.

Дар параграфи сеюм «**Мубориза барои азхудкунии заминҳои нав ва баланд бардоштани ҳосилокии хоҷагии кишлоқ**» диссертант қайд менамояд, ки вазифаи асоси рушди хоҷагии деҳоти Тоҷикистон дар солҳои панҷсолаи баъдичанги асосан аз ҳисоби заминҳои қорами аз истифодаи хоҷагии кишлоқ баромада ва ба ғоидаи пахтақорӣ супоридани он баланд бардоштани сатҳи тоҷангӣ боқӣ мемонд.

Ҳадафҳои асосии азхудкунии заминҳои нав, чун пештара дар баробари водии Вахш инчунин ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ буданд. Яке аз иншоотҳои азими обёрикуандаи ҷумҳурӣ, ки он аҳамияти бузург барои хоҷагии халқ ва маданӣ-маишӣ дошт, ин сохтмони обанбори Қайроққум буд. Сохтмони бузурги обёрикуанда барои обёрии заминҳои қисми шарқии майдонҳои Дилварзин, Сомғор ва Хоча-Бақирғон дар ноҳияҳои Шимолии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкил меоданд. Танҳо дар давоми даҳ солҳои охири 1945-1954 барои эҳтиёҷоти сохтмони иншоотҳои хоҷагии об аз давлат 294,5 млн. сӯм гирифта шуда буд¹. Дар соли 1952 барои азнавсозии сохтори обёрикуанда ва барои кишти пахта азхуд намудани заминҳои нав ҳукумати умуми иттифоқи беш аз 33 млн. рубл ҷудо намуд, ки он барои обёри намудани 80%-и тамоми майдонҳои пахта, васеъ кардани харитаи майдонҳои кишт ба беш аз 130 ҳ га мусоидат намуд². Қорҳои киштукори дар шимоли ҷумҳурӣ, даштҳои Сомғор, Хоча-Бақирғон ва Марғедар оғоз шуданд. Дар натиҷа майдони заминҳои кишт бо шабакаи обёрикуанда дар ноҳияҳои Шимолии ҷумҳурӣ аз соли 1946 то соли 1960 11,1 ҳ. га васеъ шуд, ки дар натиҷаи он дар соли 1960 ба ҳар як колхозу совхозҳо ба ҳисоби миёна 4125 га заминҳои нави обёришаванда рост меомад³. Дар солҳои 50-ум баъд аз азхуд гардидани дашти Дилварзин ва сохтмони НОБ-и Қайроққум ва инчунин обанборҳои зиёд, бо шиддат раванди муҳочиркунии хоҷагиҳои деҳқонӣ аз ноҳияҳои баландқӯҳ ва камзамини Мастҷоҳ оғоз меёбад. Микёси муҳочиркунии хоҷагиҳои деҳот

¹Абулхаев Р.А. Развитие ирригации и освоение новых земель в Таджикистане.- Душанбе: Дониш1988.-С.137.

²Там же.

³.ЦГА СФ ,Ф.187,оп4,д.32,лл.24-68.

дар муқоиса бо солҳои 30-40-ум хеле калон буд ва ин раванд хусусиятҳои хоси худро дошт. Ҳамин тариқ, ба ҳулоса омадан мумкин аст, ки дар обёрикунии мошинӣ ҷои хоссаро сохтмони стансияҳои насосии Сомғор ва Хоча-Бақирғон ишғол мекарданд. Дар ин давра дар НОБ-и Қайракқум стансияи насосии Хоча-Бақирғон сохта шуда, бо об таъминоти майдонҳои Хоча-Бақирғонро беҳтар намуд. Васеъшавии минбаъдаи майдонҳои обёришаванда ва беҳтарнамоии таъминнамоии заминҳои асосии системаи Хоча-Бақирғон бо об шарофати рушди сохтмони иншоотҳои обёрикунанда ва азхудкунии заминҳои нав ба роҳ монда мешавад.

Боби дуюм «**Рушди минбаъдаи соҳаи кишоварзӣ ва болоравии неқӯаҳволии меҳнаткашони хоҷагии қишлоқ**» ном дорад. Дар параграфи якуми ин боб «**Такмилёбии ҳамин истехсолотӣ-техникии колхозҳо ва совхозҳо**» раванди мустаҳкамгардонии базаи моддӣ-техникӣ равшани ёфтааст. Баъд аз ба охир расидани Ҷанги бузурги Ватанӣ дар баробари қорҳои ташкили оид ба барқарорсозии системаи ирригатсионӣ ва гузаронидани қорҳои мелиоративи омилҳои муҳими маҳсулноқ гардонии саноат омилҳои муҳим ҳисобида мешуд. Маҳи феввали соли 1947 Пленуми КМ ҲКУ (б) қарордоди таърихи «Оид ба чораҷӯӣҳои инкишоф додани хоҷагии деҳот дар давраи баъди ҷанги» қабул намуд. Муваффақиятҳои ба даст омадари қайд намуда, Пленум вазифаҳои минбаъда оид ба инкишоф додани хоҷагии деҳотро дар кишвар муайян намуд¹. Дар ин давра қариб дар тамоми ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ стансияҳои мошинӣ -тракторӣ (МТС) дар ҳолати ғайриқаноатбахш қарор доштанд. Онҳо, ки таҷҳизот ва кадрҳои лозима надоштанд, дастурҳои барномаи истехсолотиро иҷро намекарданд. МТС-ҳои Исфисор, Нов, Хучанд дар соли 1945 танҳо 50-60%-и нақшаи истехсолотиро иҷро карда буданд². Моҳи апрели соли 1947 масъалаи қори МТС-ҳо дар пленуми КМ ҲК (б) Тоҷикистон дида баромада шуда буд. Пленум аз ташкилотҳои ҳизби ва шӯравӣ талаб намуд, ки қори МТС-ҳоро ба танзим дароранд, дар мӯҳлати муқарарнамудаи агротехникӣ ҳамаи намудҳои асосии қорҳои кишту қориро бо сифати баланд иҷро намоянд. Дар натиҷаи чораҷӯӣҳои пеш гирифта шуда дараҷаи таҷҳизоти моддӣ-техникии колхозҳо ва совхозҳо беҳтар гардид. Агар дар солҳои тоҷанги чунин қорҳои меҳнатталаб дар пахтақорӣ чун шудқорқуни ва кишт танҳо 50% механиконида шуда бошанд, дар соли 1955 он пурра

¹КПСС в резолюциях и решениях...-т.8-С.96-146.

²ЛФ ЦГА РТ ЛФ. Ф.51,оп.1,ед.хр.17,л.15.

механиконида шуд¹. Дар солҳои 1950-1958 беш аз нисфи корҳои душвор дар колхозҳо ба воситаи механизмҳои МТС иҷро карда мешуданд².

Дар шаҳру ноҳияҳои алоҳидаи вилоят, чун Исфисор, Ленинобод, Пролетар, Нов, Исфара, Конибодом ва баъзе дигар, агар ҳиссаи техникаи МТС дар корҳои заминкоби ва лоиҳасозӣ дар соли 1948 ҳамаги аз 55% то 65%-ро ташкил дода бошад³, моҳи октябри соли 1953 сатҳи механикони 74,1%-и ҳамаи корҳои саҳроиро ташкил намуд⁴.

Лекин, дар солҳои 60-уми асри ХХ дар шароити нав, вақте ки истеҳсолоти колхозӣ нерӯманд гашт ва иқтисодиёти он хеле боло рафт, шакли мавҷудаи ба колхозҳо хизматрасонии истеҳсоли-техники ба воситаи МТС ба талаботи рушди қувваҳои истеҳсолии хоҷагии деҳот аз мувофиқат кардан дур гардид. Дар соли 1958 функсияҳои МТС ҳамчун ташкилкунандаи истеҳсолоти колхозӣ, барандаи прогресси техники ва роҳбалади ғояи хоҷагии коллективии калон асосан ба охир расид. Зиёда аз ин, ин шакл дар бисёр маврид ба рушди минбаъдаи истеҳсолоти колхозӣ монеъгӣ мекард, дар қори хубтар истифода бурдани захираҳои хоҷагиҳои артели ва пайвасти иқдомҳои кадрҳои колхозӣ ва ҳамаи колхозчиёро мусоидат намекард. Масъулият барои баланд бардоштан ҳосилнокӣ паст гашт, барои нигоҳдории дастгоҳи идоракуни хароҷотҳои зиёд ба миён овард. Бинобар ин, азнавташкилкунии МТС ба РТС зарурати таърихи гардид.

Дар параграфи дуҷуми боби дуюм «**Тайёркунии кадрҳои хоҷагии қишлоқ ва нақши онҳо дар баланд бардоштани маданияти истеҳсолот**» унвонҷӯ қайд менамояд, ки мустаҳкамнамоии ташкилӣ-хоҷанидории колхозҳо дар давраи баъдичанги чун пештара бо ҳалли масъалаи кадрӣ хоҷагии қишлоқ вобастагии ногусастани дошт, ки дар ин давра боз муҳимияти хоса касб намуд. Баъд аз бо ғалаба анҷомёбии Ҷанги бузурги Ватанӣ кадрҳои колхозии ноҳияҳои Тоҷикистони Шимолӣ асосан аз ҳисоби ҷанговарони аз муҳорибаҳо баргашта пурра гардиданд. Бо сабаби он ки норасоии кадр на танҳо дар Тоҷикистон, балки дар тамоми мамлакат ба назар мерасид, Пленуми феввалии соли 1947 КМ ҲКУ (б) масъалаи «Доир ба тайёркунии кадрҳои роҳбарикунандаи колхозҳо»-ро⁵ дида баромада, дар назди муассасаҳои таълимӣ ташкил намудани тайёркуни ва азнав тайёркунии васеи кадрҳои хоҷагии қишлоқро зарур

¹Иванов Ф.Н.Из опыта работы Компартии Таджикистана по организационно-хозяйственному укреплению колхозов (1946-1966 гг.), Душанбе: Ирфон, 1974.-С.47.

²Миронов Н.И. Борьба Компартии Таджикистана за мелиорацию и механизацию в производстве (1945-1965 гг.).- Душанбе: Дониш, 1975.- С.47.

⁶⁰ ЦГА РТ .Ф.288, оп.5. д.886, л.163.

⁴ Там же

⁵ КПСС в резолюциях...-С.98-146

шуморид. Дар асоси қарор Пле–нум Шӯрои вазирони ҶШС Тоҷикистон 17-уми августи соли 1948 қарор дод қабул кард, ки дар асоси он мактабҳои махсус ташкил карда шуда бояд тай–ёркунии васе гардид раисони колхозҳо, бригадирони бригадаҳои зироаткор ба роҳ монда мешуд. Бисёри онҳо худро ҳамчун ташкилотчи хуби ис–тех–солоти хочагии кишлоқ нишон доданд. Роҳбари яке аз колхозҳои Тоҷикистони Шимолӣ – «Жданов» - коммунист И.Ҳошимов интиҳоб гардид, ки артелро ба қатори хочагиҳои пешсафи ҷумҳурӣ бароварда тавонист. Роҳбарони арзандаи хочагиҳои калони ҷамъиятӣ роҳбарони колхозҳо С.Ўрунхоҷаев ва Ашӯров Ю., колхозҳои “Оқариқӣ” ноҳияи Хучанд ва инчунин Аҳмедов Х. аз ноҳияи Мастҷох¹ ва дигарон гардиданд.

Кадрҳои роҳбарикунандаро барои хочагиҳои деҳот инчунин дар мактаби дусолаи давлатии Ленинобод оид ба тайёр намудани кормандони хочагиҳои деҳот низ тайёр менамуданд. Ҳазорон кормандони хочагии деҳот дар ин ҷо савияи дониши худро баланд намуданд; дастовардҳои наватарини агробиологӣ шӯравиро азхуд намуданд. Танҳо дар солҳои 1948-1949 аз колхозҳои Ленинобод дар курсҳо ва маҳфилҳои агрономи 1680 нафар омӯзиш гузаштанд. Ба таҳсил беш аз 80%-и ҳаёти роҳбарикунандаи колхозҳо ҷалб шуда буданд². Дар ибтидои солҳои 50-уми асри ХХ ҳаёти роҳбарикунандаи истеҳсолоти хочагиҳои деҳот хеле беҳтар гардид. Масалан, моҳи марти соли 1951 90%-и раисони колхозҳои муттаҳидгардонии вилояти Ленинобод аз ҳисоби раисони колхозҳои пештара ки солҳои тӯлонӣ дар амал санҷида шуда буданд таъин гардиданд ва танҳо 10% аз нав интиҳоб карда шуданд³. Ҳанӯз дар солҳои мудҳиши Ҷанги бузург Ватанӣ Эначон Бойматоваро ба вазифаи роҳбари яке аз бригадаи колхозии пахтакори ноҳияи Конибодом – «Москва» пешниҳод карда буданд. Бригадаи Э.Бойматова роҳбарикунанда мунтазам сол аз сол шӯхрати устои пахта, ки ҳосили баландро ба даст меовард. Дар давоми 15 соли фаъолияти меҳнатиаш мавсима набуд, ки бригадаи ӯ ҳисоби миёна аз як гектар аз 30 сентнер кам пахта рӯёнида бошад. Пахтакори машҳур ба шарафи бузург ноил гардида буд. Ҳукумати Шӯравӣ ӯро бо ду ордени Ленин, ордени “Байроқи Сурхи Меҳнат”, ордени «Нишони Фахрӣ» ва якчанд медалҳои Иттифоқи Шӯравӣ мукофотонида буд. Ба шарофати 50-солагии Рӯзи байналхалқии занон Президиуми Шӯрои Олии ИҶШС

¹ Аҳмедов Х. Партийное руководство...-С.114

² Калонгаров А. Успех дела решают кадры// Сельское хозяйство Таджикистана.- №4,1952.-С.36.

³ ЦГА РТ ЛФ . Ф.17,оп.51,ед.хр.2173,л.25.

Эначон Бойматоваро унвони олиии “Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалисти “ро сарфароз гардонид¹.

Ба қабули курсантон дар ҳаҷми муайянкардашуда аҳамияти махсус дода мешуд. Чунончи, ба мактаби механизатсияи Ленинобод соли 1947 аз вилояти Ленинобод барои таҳсил ба ҷои 140 нафар 45 нафар омаданд. Моҳи октябри соли 1948 МТС-и Нов ба мактаби МТС-и Ленинобод аз ҳисоби механикҳо-комбайнронҳо, ронандагон, тракторчиён 10 нафарро ба сафари хизмати фиристод. Ба курси тайёркунии тракторчиён курсантҳо аз ҳисоби васлгарон, ёрдамчиёни комбайнронон, машинистони техникаи хоҷагии қишлоқ, ки таҷрибаи ғани доштанд, фиристода шуда буданд. Лекин аз 10 нафар танҳо 7 нафар мактабро хатм намуданд². Бисёрии курсантҳо бо сабаби шароити вазнини маишӣ (норасоии хучраҳо барои таҳсил ва зиндаги, идрорпулии паст ва ғайра) таҳсилро тарк мекарданд. Барои ҳамин ҳам, барои пурра намудани теъдоди муҳассилон аксар вақт қабули иловаги гузаронидан лозим меомад, ки он ба рафти раванди таҳсил таъсири манфӣ мерасонид. Тайёрнамоии кадрҳои механизатори, зироаткорон ва кормандони дигар ихтисосҳои серталаб дар мактабҳои механизатсия, дар курсҳои назди колхозҳо, МТС, совхозҳо ва дар ноҳияҳо гузаронида мешуданд. Соли 1949 танҳо дар вилояти Ҷӯро-Теппа дар курсҳои кӯтоҳмуддати хоҷагии қишлоқи назди МТС 1650 нафар – мудирони фермаҳои чорводорӣ, бригадирҳо, табелчиён, санитарҳо байторон, говчӯшҳо, гӯсолабонон ва ғайраҳо мехонданд³. Соли 1948 дар курсҳои 2-5 моҳа аз вилоят 10 ҳ. нафар бригадирони пахтакори, бригадаҳои ва сардорони звеноҳо оид ба тамоқупарварӣ, шургоркунандагон тухмпашон, ташкилотчиён оид ба мубориза бар зидди зараррасонони хоҷагии қишлоқ, бригадирон-химизаторон, ҳисобчиён, табелчиён, говчӯшон, ҷӯпонон ва дигар муттаҳассисон омӯзиш гузаштанд.

Ҳамин тариқ ба хулоса омадан мумкин аст, ки тадбирҳои аз тарафи ҳизб ва ҳукумат дар соҳаи сохтмони колхозӣ, тайёрнамоии кадрҳои роҳбарикунанда ва кадрҳои техникаи ихтисосҳои серталаб барои хоҷагии қишлоқ пеш гирифта шуда, яке аз омилҳои амалгардонӣ гардид ва дар мустаҳкамнамоии колхозҳо ва рушди маданият заминдорӣ нақши муҳим бозодааст⁴.

¹ Иванов Ф.Н. партийное руководство колхозами (1945-1970 гг.) (На материалах Таджикистана). - Душанбе: Дониш, 1985. - С.103.

² ЦГА РТ ЛФ. Ф.51, оп.8, ед.хр.6, л.52-56.

³ Козачковский, В. Таджикская ССР в первой послевоенной пятилетке (1946-1950 гг.) // Материалы к истории таджикского народа в советский период. - Душанбе, 1954. - С.443.

⁴ Иркаев М. Николаев Ю. Шарапов Я. Очерк истории Советского Таджикистана. Душанбе, 1957. - С.387.

Дар параграфи сеюми боби дуом «**Болоравии некӯаҳволи ва дарачаи фарҳангии деҳоти тоҷик**» диссертант қайд менамояд, ки дар солҳои панҷсолаи баъди ҷанги дар соҳаи хоҷагии деҳоти ноҳияҳои Шимолии Тоҷикистон муваффақиятҳои назаррас ба даст омаданд. Барқарорсозӣ ва рушди минбаъдаи хоҷагии халқ барои болоравии дарачаи зисту зиндагонии оммаи меҳнаткашон шароитҳои мусоид фароҳам овард. Болоравии истеҳсолоти хоҷагии деҳот, маҳсулнокии меҳнат ва қимматшавии нархи хариди нахи пахта, гандум, гӯшт, сабзавот, мева ва ғайра ба хеле зиёдшавии даромади меҳнаткашони деҳот мусоидат намуд. Музди меҳнати колхозчиён дар ин давра 4,2 маротиба афзуда аз рӯи миқдор ба музди меҳнати коргарон ва хизматчиён наздик гардид¹.

Хусусияти хоси давраи таҳқиқшаванда дар колхозҳо бурдани мубориза барои нигоҳдории рӯзи меҳнатӣ, роҳ надодан ба исрофкорӣ, барои эҳтиёҷоти аз истеҳсолот берун сарф кардан ба ҳисоб меравад.² Чунончи, агар дар колхозӣ ба номи Микояни ноҳияи Хучанд дар соли 1953 21,3% колхозчиёни қобили меҳнат дар як сол 200 рӯзи корӣ кор мекарда бошанд, соли 1954 шумораи онҳо то 15% кам шуда, шумораи колхозчиёни беш аз 200 рӯзи корӣ кор мекарда баръакс аз 78% то 86% зиёд шуд³.

Тартиботи тақсим даромад аз рӯи ҳисоби рӯзи корӣ, на аз рӯи ҳосилнокӣ, ки пештар амал мекард, баъзан вақт ба он оварда мерасонд, ки бригадаҳо ва звеноҳои хуб коркарда, рӯзи кориро сермаҳсул истифода намуда, даромади камтар мегирифтанд, гарчанде онҳо назар ба бригадаҳо ва звеноҳои ҳосили паст рӯёнида ва рӯзи кориро каммаҳсул истифода бурда ҳосили баланд мерӯёниданд.

Аксар оилаҳои колхозчиён, ки дар қорҳои ҷамъиятӣ фаъолона ширкат меварзиданд, даромадҳои калон мегирифтанд. Аз колхозӣ ба номи Коминтерни ноҳияи Нов оилаи колхозчи Назаров Д. иборат аз 6 нафар қобили меҳнат 1970 рӯзи меҳнати кор карда барои он 63 ҳ. сӯм ва 5,9 тонна гандум гирифтанд⁴. Сол аз сол даромади колхозҳо зиёд мешуданд. Масалан, дар ноҳияи Ленинобод солҳои панҷсолаи панҷум даромад ба миллионҳо сӯм зиёд мешуд. Чунончи, колхозии Москваи ноҳияи Хучанд агар дар соли 1951 8 млн. рубл даромад ба даст оварда бошад, дар соли

¹Каршиев Д.К. Компартия Таджикистана в борьбе за подъем материального благосостояния колхозного крестьянства. –Душанбе:Ирфон,1971.- С.31.

²Иванов Ф.Н.Из опыта работы партийных организаций Таджикистана по подготовке, расстановке и воспитанию руководящих колхозных кадров.- Душанбе:Ирфон,1965.- с.31.

³Иванов Парт руководство...-С.68.

⁴ЛФ ЦГА, Ф.456,оп.2,д.1,л.31.

1956 беш аз 12,5 млн. рубл даромад ба даст овардааст¹. Колхоз барои ҳар як рӯзи корӣ 27 рубли пул ва 3,5 кг-ми гандум супоридааст. Колхозии ба номи Ленини ноҳияи Исфисор дар соли 1953 23 млн. рубл даромад гирифтааст, ки аз он 8 млн.-аш подоши илова барои ҳосилнокии баланди пахта буд. Колхозчиён барои рӯзи корӣ 20 рубли пул ва 3,5 кг-ми гандум гирифтанд².

Барои истироҳати колхозчиё колхозҳои алоҳида ғамхории калон зоҳир намуданд. Онҳо аз хонаҳои истироҳати ва осоишгоҳҳои ҷумҳуриявӣ ва марказӣ роҳхат харидорӣ менамуданд. Колхозии «Коммунизм»-и ноҳияи Ёротеппа дар соли 1956 ба маблағи 24 ҳ. рубл дар хонаҳои истироҳат, курортҳо, санаторияҳо роҳхат харидори намуд. Яке аз колхозҳои ноҳияи Нов ба маблағи 17 ҳ. сӯм, колхозии Микояни ноҳияи Исфисор ба маблағи 10 ҳ. рубл³. Роҳхат дастрас намуданд. Чораҳои пеш гирифта шуда ба қафзоиши сохтмони манзил дар деҳоти ҷумҳурӣ мусоидат намуд. Дар сохтмони манзили истиқомати барои колхозчиён махсусан артелҳои хоҷагии деҳоти ноҳияи Хучанд ба нишондиҳандаҳои хуб сазовор шуданд. Дар ин ҷо танҳо дар давоми соли 1957 176 нафар колхозчиён соҳиби манзили нав гардиданд, ки дар он давра ин нишондиҳандаи хеле баланд ҳисоб мешуд.

Дар баробари сохтмони хонаҳои истиқомати дар колхозҳо сохтмони иншоотҳои хоҷагидорӣ ва фарҳангӣ-маишӣ вусъат дода шуда буд. Хонаҳои фарҳанг, мактабҳо, боғчаҳои бачагона, мағозаҳои нав, ҳаммом, говхона, хукхона ва ғайра сохта мешуданд.⁴

Колхозҳои ноҳияи Ленинобод барои сохтмони иншоотҳои истехсолӣ ва фарҳангӣ-маишӣ дар соли 1956 дар маҷмӯъ 22 млн. сӯм ҷудо намуданд. Танҳо колхозии ба номи съезди XX-уми хизби барои ин мақсад 4,7 млн. рубл ҷудо намудааст⁵. Дар солҳои 50-ум дар колхозҳои вилояти Ленинобод низ сохтмони ҳаматарафаи муассисаҳои фарҳангӣ-маорифпарварӣ оғоз шуд. Дар артелҳои хоҷагии деҳоти ба номи Ворошилов, Буденный, «Москва», Жданов ва ғайраҳо клубҳои нав, китобхонаҳо, чойхонаҳо кушода шуданд. Муваффақиятҳои нав дар рушди қори китобхонаҳо, махсусан дар деҳот ба даст омаданд мустақкам гардидани иқтисодиёти колхозҳо имконият меод, ки барои эҳтиёҷоти сохтмони фарҳангӣ маблағҳои калон ҷудо гардад. Танҳо дар солҳои 1952-1954 барои

¹Урунходжаев С.. Вот она колхозная новь. В кн. Таджикистан за годы Советской власти.-Душанбе,1957.-С.183.

²ЛФ ЦГА РТ ЛФ. Там же.л.78.

³ЦГА РТ ЛФ.Ф.3,оп.133,д.9,л.6

⁴ Султанов Ш. Подъем благосостояния таджикского народа в период послевоенных пятилетки (1946-1950 гг.) //Уч.зап. ГПИК,вып 4,1957.-С.115.

⁵Коммунист Таджикистана.-1958.-31 января

чорабиниҳои фарҳангӣ аз тарафи колхозҳо 300 млн. рубл сарф карда шуда буд.¹ Бояд қайд намуд, ки фонди китобии муҳандисон, 5 китобхонаи колхозии «Москва»-и ноҳияи Хучанд, ки дар асоси он дӯстдорони китоб кор мекарданд, дорои фонди калон иборат аз 10 - ҳазор ҷилт китоб буд. Колхоз ҳарсол 72 номгӯи маҷалла ва 36 номгӯӣ рӯзнома мегирифт. Ғайр аз ин, дар участкаҳо ва фермаҳо 17 фбахши китобхонаҳо бо 1500 нусха китоб мавҷуд буд². Китобхонаҳои хуби хонагиро колхозчиёни артели хоҷагиҳои деҳоти «Москва», С. Пайғамов, М. Шарипов, Д.Холиқбердиев, Ю. Толибов, Н. Губайдулин ва ғайраҳо доштанд. Бисёр колхозчиёни ноҳияи Конибодом китобхонаи хусусӣ доштанд. Барои эҳтиёҷоти соҳаи нигоҳдории тандрусти аз соли 1959 то соли 1963 170,2 млн. рубл сарф карда шуда буд. Он имконият дод, ки дар солҳои охир дар Ленинобод, Сомғор, Унчи, Ашт, Ёро-Теппа, Нов ва Пролетар беморхонаҳои нав ба истифода дода шаванд. Дар Шахристон, Исфисор, Ғончи дар муассисаҳои тиббӣ биноҳои нави маъмурий ба истифода супорида шуданд. Ҳамагӣ дар ноҳияҳои ҷумҳурий аз соли 1950 то соли 1960 шумораи муассисаҳои тиббӣ аз 133 то 240, шумораи катҳои он бошанд аз 4734 то 16255 адад зиёд шуд³.

Ҳамин тариқ, дар солҳои панҷсолаи ҷорум ва панҷум аҳолии деҳоти ноҳияҳои Шимоли Тоҷикистон ба муваффақиятҳои назаррас ноил гардиданд. Колхозу совхозҳо аз ҷиҳати иқтисодӣ хеле мустақкам гардида, неқӯахволии моддии колхозчиён беҳтар гардид.

Дар хулоса натиҷаҳо ҷамъбаст гардида, хулосаҳои асосии тадқиқот ҷамъбаст карда мешаванд. Натиҷаҳои тадқиқотро хулосабарорӣ намуда, диссертант қайд менамояд, ки солҳои баъди ҷанги давраи барқарорсозӣ ва рушду такомули сохти колхозӣ буд. Марҳилаи муҳими сохтмони колхозӣ ва мустақкамгардонии ташкилӣ-хоҷагидории колхозҳо муттаҳидгардонии колхозҳои хурд гардидааст. Ҳамин тариқ, дар охири солҳои 50-ум колхозу совхозҳои Тоҷикистони Шимолӣ аз ҷиҳати ташкили ва иқтисодӣ мустақкам гардида, ба дараҷаи баланд механиконида шуда ба хоҷагиҳои серсоха табдил ёфтанд. Вазифаи асосии дар рушди заминаи моддӣ-техникии хоҷагиҳои деҳот дар ин давра гузариш аз механикониҳои корҳои меҳнатталаб ба механикониҳои комплекси тамоми истеҳсолоти асосии хоҷагии кишлоқ гардид. Дар истеҳсолоти хоҷагии деҳот истифодаи васеи техникаи муосир, илм, таҷрибаи пешқадамро васеъ истифода мебардагӣ шуданд, ки он ба баланд гаштани сатҳи сармоягузорӣ ба хоҷагии ҷамъиятӣ боис гардид.

¹История культурного строительства в Таджикистане (1917-1977 гг.).- т.1, душанбе, 1979.-С.215.

² Набиев Д., Орипов А. Общественное хозяйство и культура села.- Душанбе: Ирфон, 1986.-С.66.

³Народное хозяйство Таджикской ССР в 1964 году.-С.226

Мундариҷаи аосии кори диссертатсионӣ дар таълифоти зерини муаллиф инъикос ёфтанд:

1. Баҳадурова Ф.Ш. Меры по дальнейшему развитию колхозного строя и организационно-хозяйственному укреплению колхозов северных районов Таджикистана в послевоенные годы. Научно-теоритический журнал «ВЕСТНИК ТГУПБП» №4, 2015.

2. Баҳадурова Ф.Ш. Повышение культурно-технического уровня сельских тружеников как фактор организационно - хозяйственного укрепления колхозов Таджикистана. Маҷаллаи илмӣ “Номаи донишгоҳ”, Научный журнал Учёные записки №3 (44) , 2015.

3. Баҳадурова Ф.Ш. Специфическое особенности восстановления сельского хозяйства в Северных районах Таджикистана. Муаррих Историк. №1 (13) Душанбе- 2018.

4. Баҳадурова Ф.Ш. Послевоенное восстановление и организационно-хозяйственное укрепление колхозов и совхозов Северного Таджикистана

5. Баҳадурова Ф.Ш. Барномаи байналмиллалӣ «Об барои ҳаёт», дар Паёмҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Конфронси илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ “Об ва истифодаи он –мушкилоти глобалӣ замони муосир” бахшида ба даҳсолаи байналмиллалӣ амал “Об барои рушди устувор, 2018-2028” 5-6 апрели соли 2018 ш. Хучанд дар ДДҲБСТ.

6. Баҳадурова Ф.Ш. Конфронси байналмиллалӣ бахшида ба даҳсолаи амалиёти “Об барои ҳаёт” ва аҳамияти онҳо дар ҷорҷӯбаи СММ. Конфронси илмӣ-назариявӣ ҷумҳуриявӣ “об ва истифодаи он – мушкилоти глобалӣ замони муосир” бахшида ба даҳсолаи байналмиллалӣ амал “Об барои рушди устувор, 2018-2028” 5-6 апрели соли 2018 ш. Хучанд дар ДДҲБСТ.

7. Ҳабибулло Холжураев, Фотима Баҳадурова “Академик Б.Г.Гафуров государственный деятель историк, политик, востоковед и дипломат”

Методическое пособие Спецкурс. Книга №1. Худжанд-2018

8. Ҳабибулло Холжураев, Фотима Баҳадурова “Академик Б.Г.Гафуров государственный деятель историк, политик, востоковед и дипломат”

Методическое пособие Спецкурс. Книга №1. Худжанд-2010

АННОТАЦИЯ

на автореферат диссертации Баҳадуровой Ф.Ш. на тему « Исторический опыт восстановления и дальнейшего развития аграрного сектора в Северном Таджикистане (1946-1961 гг.)» на соискание ученой степеней кандидата исторических наук по специальности 07.00.02- Отечественная история (исторические науки)

В автореферате выражена актуальность темы исследования, важность научно теоретических и экспериментально - исследовательских целей. В настоящем исследовании делается попытка определить, как преломлялись в конкретных исторических условиях республики общие закономерности строительства колхозного строя, какие особенности и тенденции были ей присущи. Необходимость комплексного исследования исторического опыта совершенствования и укрепления колхозного строя северных районов Таджикистана, в послевоенный период вызвана актуальностью совершенствования ведения сельскохозяйственного производства в современных условиях.

В диссертации автором выявлена особая важность богатейшего опыта колхозного строительства в Таджикистане. Отмечается, что в этот период систематически издавались статистические сборники, отражающие показатели сельскохозяйственного производства, как за отдельные пятилетки, так и за более длительный период, что создавало благоприятные условия для более глубокого изучения проблемы колхозного строительства.

Основная цель диссертационной работы заключается в теоретико-методологическом анализе, критическом осмыслении и всестороннем изучении исторического опыта особенностей восстановления и дальнейшего развития сельского хозяйства Северных районов Таджикистана в послевоенный период. В сельскохозяйственном производстве стали шире применять современную технику, науку, передовой опыт, что позволило им значительно увеличить капитальные вложения в общественное хозяйство.

Ключевые слова: комплексная механизация, сельскохозяйственное производство, передовой опыт, капитальное вложение, общественное хозяйство. МТС, аграрное производство, статистические сборники.

ANNOTATION

on the dissertation author's abstract of Bahadurova F.Sh. on the topic "Historical experience of the restoration and further development of the agricultural sector in Northern Tajikistan (1946-1961)" for the degree of candidate of historical sciences in specialty 07.0002- Domestic history (historical sciences)

The author's abstract expresses the relevance of the research topic, the importance of scientific theoretical and experimental research purposes. In the present study, an attempt is made to determine how the general laws governing the construction of the collective farm system were refracted in specific historical conditions of the republic, what features and trends were inherent in it. The need for a comprehensive study of the historical experience of improving and strengthening the collective farm system in the northern regions of Tajikistan, in the postwar period, is caused by the urgency of improving the conduct of agricultural production in modern conditions.

In the thesis the author reveals the special importance of the rich experience of collective farm construction in Tajikistan. It is noted that during this period statistical collections were systematically published reflecting the indicators of agricultural production both for individual five-year plans and for a longer period, which created favorable conditions for a deeper study of the problem of collective farm construction.

The main goal of the thesis is theoretical and methodological analysis, critical comprehension and comprehensive study of historical experience of the features of restoration and further development of agriculture in the northern regions of Tajikistan in the post-war period. In agricultural production, modern technology, science, and advanced experience became more widely used, which enabled them to significantly increase capital investments in the public economy.

Keywords: complex mechanization, agricultural production, best practices, capital investment, public economy. MTS, agricultural production, statistical collections.

АННОТАТСИЯ

Ба автореферати диссертатсияи Баходурва Ф.Ш. дар мавзӯи “Таҷрибаи таърихии рушди соҳаи кишоварзӣ дар Тоҷикистони Шимолӣ (солҳои 1946-1961)” барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои таърих аз рӯи ихтисоси 07.00.02. Таърихи ватанӣ (илмҳои таърих)

Дар мӯҳтавои таҳқиқот муаллиф муносибати мавзӯ тадқиқот аҳамияти ҳадафҳои илмии назариявӣ ва таҷрибавии таҳқиқоти илмӣ ва сатҳи омодагиро фароҳам овард. Дар ин таҳқиқот барои муаян кардани он ки чи гунна қонунҳо оид ба сохтмони системаи хоҷагии қишлоқ дар шароити мушаххаси таърихӣ нишон дода шудааст, кадом хусусиятҳо ва тамоюлҳоро дар он мавҷуданд. Эҳтиёҷоти омӯзиши ҳамачонибаи таҷрибаи таърихӣ ин беҳбуди ва таҳкими системаи хоҷагии қишлоқ дар манотиқи Шимоли Тоҷикистон дар давраи баъди ҷангӣ бетаъхир сохтани истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ дар шароити муосир сабаб мегардид. Муаллиф аҳамияти маҳсуси таҷрибаи ғании сохтмони колхозиро дар Тоҷикистон ошкор намудааст, ки дартаърихи халқи тоҷик, таърихи сохтумони хоҷагии қишлоқ дар Тоҷикистон чамъ оварда шудааст. Дар ин давра коллективи омӯри мунтазам интишор карда шуд, ки нишондихандаи истеҳсолоти кишоварзӣ барои нақшаҳои панҷсолаи инфиродӣ, ва муудддати тӯлонӣ, ки шароитҳои мусоидро барои таҳқиқот амиқ мушқилоти сохтумони коллективи фароҳам овард.

Ҳадафи асосии таҳлили назариявӣ ва методолгӣ, таҳлили ҳамачонибаи таҷрибаи таърихии хусусиятҳои барқароркуни ва рушди минбаъдаи соҳаи кишоварзӣ дар минтақаҳои Шимоли Тоҷикистон дар давраи баъди ҷангӣ мебошад.

Дар истеҳсолоти кишоварзӣ, технологияи ҳозиразамон, илм ва таҷрибаи пешрафтaro васеъ истифода бурда шуд, ки ба онҳо имкон дод, ки сармоягузори капиталистӣ дар иқтисодиёт чамъиятро афзоиш диҳад.

Қалидвожаҳо: механизми ҳамгироӣ дар истеҳсолоти кишоварзӣ, таҷрибаҳои беҳтарин, сармоягузори асосӣ, иқтисодиёти давлатдорӣ, МТС, истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ, чамъовариҳои омӯри, нақшаҳои панҷсолаи инфиродӣ.